

PEDAGOGIK FAOLIYATDA KOMMUNIKATIV KO'NIKMALARNI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI

Sattorova M.A

Axborot texnologiyalari va menejmenti universiteti

Pedagogika kafedrası dotsenti

Muloqot - yunoncha soʻz boʻlib, suhbatlashuv, shaxslararo suhbat va oʻzaro fikr almashuv, ikki yoki undan ortiq kishilarning soʻzlashuvida paydo boʻladi. Inson muloqot jarayonida ijtimoiy tajriba, taʼlimtarbiya, turli munosabatlar, axloqiy meyorlar gʻoya va mafkoʻra omillari taʼsirida yashab ijtimoiylashadi va shaxs sifatida kamolotga yetadi. Kishilar oʻrtasidagi oʻzaro muloqot pedagogik-psixologik fanlarning asosiy kategoriyalaridan biri hisoblanib, u oʻz ichiga shaxslararo munosabatning eng muhim mexanizmlarini qamrab oladi.

Psixologiya fanida muomala kategoriyasi keng maʼnoda tushuniladi hamda hamkorlik faoliyatining ichki aloqasini mujassamlashtirib, oʻzaro taʼsir va oʻzaro munosabatni aks etgiradi va ijtimoiy protsessual faoliyatni ifodalaydi.

Pedagogikada muloqot oʻqituvchi va oʻquvchilar jamoasining oʻzaro taʼsir malakasi, usuli va tizimini anglatib uning mohiyati, oʻzaro axborot almashishida, taʼlim va tarbiyaviy taʼsir oʻtkazishida, oʻzaro birbirlarini tushunishga erishishlarida namoyon boʻladi hamda quyidagi xususiyatlarga ega:

- muloqot oʻqituvchining pedagogik faoliyatida eng muhim kasbiy qurol hisoblanadi;
- muloqot jarayonida uning maqsadga muvofiq amalga oshirishni taʼminlash uchun ijtimoiy nazorat va ijtimoiy qonuniyatlar muhim ahamiyatga ega;
- oʻqituvchi va oʻquvchi munosabatlarining eng muhim tarkibiy qismi muloqot sanalib, motivatsiyada motiv qanday ahamiyat kasb etsa, u ham xuddi shunday muhim rol oʻynaydi;
- pedagogikada muloqot - oʻqituvchining oʻquvchilarga taʼsir oʻtkazish asosida oʻzaro munosabatini faol tashkil qilishi, muayyan bir maqsadni dastur asosida amalga oshirishning rejalashtirilgan funksiyasini bajarishidir;
- muloqot - hamkorlik faoliyatining ehtiyojidan vujudga kelib chiqadi va shaxslararo munosabat rivojlanishining koʻp qirrali jarayoni hisoblanadi;
- notoʻgʻri pedagogik muloqotdan oʻquvchida qoʻrkuv, oʻz kuchiga ishonchsizlik paydo boʻladi, uning diqqat-eʼtibori, ishchanlik harakati susayadi, nutq dinamikasi buziladi, mustaqil va erkin fikrlash qobiliyati pasayadi.

Oʻqituvchining oʻquvchilar bilan oʻzaro yaqin muloqotidan asosiy maqsad:

- salbiy holatlarni vujudga keltiruvchi barcha jarayonlarga barham berish;
- oʻquvchilarda mustaqil fikr yuritish koʻnikmalarini hosil qilish;
- oʻquvchilarni faollikka, erkin fikrlashga, oʻz fikr mulohazalarini choʻchimasdan bayon qilib unga tayanishga oʻrgatish;
- oʻquvchilarning yashirin qobiliyatlarini uygʻotish;

• dars va darsdan tashqari jarayonlarda quvonch va shodlik kayfiyatini paydo qilish. A.S.Makarenkoning fikricha, o'qituvchi muloqoti hurmat va talabchanlikka asoslangan munosabat shaklida bo'lishi lozim.

Pedagogik muloqot funksiyalari.

O'qituvchining pedagogik muloqoti ijtimoiy-psixologik jarayon bo'lib, quyidagi funksiyalari bilan xarakterlanadi:

- o'quvchilarning psixik holatini mukammal bilishi;
- o'zaro axborot almashishni yo'lga qo'yishi;
- ta'lim-tarbiyaviy faoliyatni birgalikda tashkil etishi;
- o'quvchini erkin fikr-mulohaza yuritishga o'rgatishi;
- salbiy holatlarni sinf jamoasi bilan birgalikda bartaraf etishi;
- do'stlar uchun qayg'urish va ularga yordam berishga o'rgatish;
- o'zligini anglash, o'quvchilar bilan muloqotda qoniqish his etish.

Muloqot jarayonida o'qituvchi qisqa muddatda o'zining psixologik bilimlariga tayanib o'quvchining psixik xususiyatlarini mukammal bilishga harakat qilishi lozim. O'quvchining ichki dunyosiga, ruhiy holatiga kirib bormasdan, unga nisbatan turli tarbiyaviy jazolar qo'llash, tanbeh berish mumkin emas. Bu holat o'quvchi bilan o'zaro muloqotni tuzatib bo'lmas darajada buzilishiga, o'quvchining yashirin holatga, o'z "qobig'i"ga kirib olishiga sabab bo'ladi. O'qituvchining o'zaro axborot almashishi bilan bog'liq xususiyatlari, uning sinf jamoasiga singib keta olish qobiliyati bilan bog'liq.

O'qituvchi ta'lim — tarbiyaviy faoliyatni o'quvchilar bilan birgalikda tashkil etadi. Bunda sinfning faol o'quvchilari hamda norasmiy liderlari bilan o'zaro muloqotning adolatliligi bo'lishi muhim ahamiyatga ega: o'quvchilarni tarbiyaning turli elementlarini ongli ravishda mustaqil bajarishga jalb etish, bunda o'quvchilarga tashkilotchilik va ijro etish rollarini bajarishga imkoniyat yaratib berish lozim. O'qituvchining muloqoti o'quvchining o'zligini anglash funksiyasini takomillashtiradi. Bunda o'qituvchining vazifasi muloqot asosida o'quvchilarga o'zining "Men"ini anglashni, shaxs sifatida o'z fikrini dadil va erkin gapirishni, jamoada o'z o'rnini bilishni, o'z-o'zini baholashni o'rgatishi kerak.

Pedagogik muloqot tuzilishi jihatidan o'qituvchi ijodkorligining noyob namunasi. Pedagog olimlar o'qituvchining o'quvchilar bilan muloqotiga ko'plab tavsiflarni ilmiy asarlarida bayon etsalarda, muloqot avvalo, o'qituvchining shaxsiy psixologik xususiyati sifatida namoyon bo'ladi. Olimlar esa, muloqot uchun o'qituvchiga yo'nalish beradi, xolos. Jumladan, rus pedagogi V.A.Kan-Kalikning fikricha, o'qituvchining pedagogik muloqoti tuzilishi quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1. Prognostik etap: O'qituvchi tomonidan sinf jamoasi bilan bo'lajak muloqotni modellashtirish.
2. Kommunikativ aloqa: O'quvchi bilan dastlabki o'zaro tanishuv jarayonida bevosita muloqotni tashkil etishga erishish.
3. Pedagogik jarayon: O'qituvchining xatgi - harakati, pedagogik mahora-ti bevosita muloqotni boshqarishga qaratilgan bo'lishi kerak.

4. Natijalar tahlili: Amalga oshirilgan muloqotni tahlil etish, yutuq va kamchiliklarni xolisona baholab kelgusi faoliyat uchun modellashtirish.

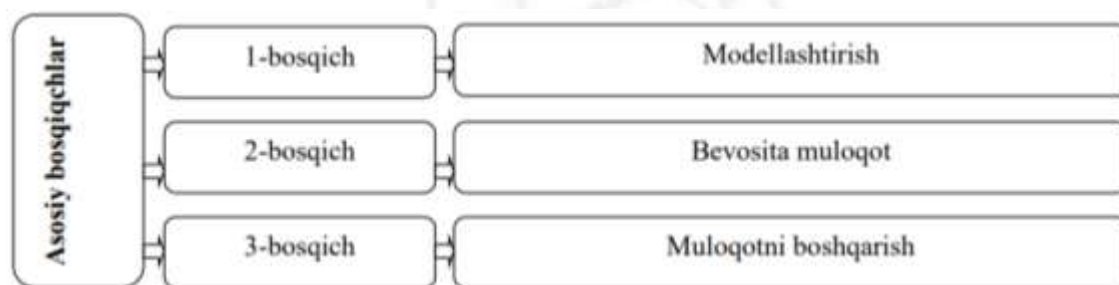
Muloqotning har bir bosqichida o'qituvchi nimani bilishi kerak?

Modellashtirish bosqichida auditoriyaning barcha andozalarga javob berishi, har bir o'quvchining psixologik xususiyatlarini o'rganishi, ta'lim-tarbiyaviy jarayonda uchrashi mumkin bo'lgan qiyinchiliklar dinamikasini oldindan ko'ra olish va bartaraf etish, muloqotning o'zaro hamkorlik asosida qurilishi, ya'ni muloqot o'qituvchi shaxsiga emas, balki o'quvchi shaxsiga ham mos kelishini ta'minlash zarur. Kommunal aloqa bosqichida sinf jamoasini o'zaro muloqotga tez jalb etadigan suhbat texnikasini puxta bilish, ularning barcha qiziqishlariga javob bera olish, erkin fikr bildirishlariga imkoniyat yaratish va o'quvchilar ongiga ijobiy ta'sir etishning turli usullarini qo'llash metodlarini egallash lozim.

Pedagogik jarayon bosqichida o'qituvchining faoliyati bevosita ta'lim-tarbiyaviy ishlarni ma'lum bir yo'nalishga solish, o'quvchilar tashabbusini qo'llab - kuvvatlash, sinf jamoasining rasmiy va norasmiy liderlari bilan adolatli muloqotni tashkil etish, o'z fikrlarini jamoa fikrlari bilan real sharoitga moslashtira olish ko'nikmalarini yaratish kabi faoliyat olib boriladi.

Natijalar tahlili o'qituvchi o'z faoliyatiga xolisona baho berishi, yutuq va kamchiliklarni inobatga olib, kelgusi ta'lim-tarbiyaviy faoliyatida tanqidiy qo'llashni bilishi lozim, ushbu bosqichda maqsad, reja va natijalarning birligi ta'minlanadi, o'quv-tarbiya jarayonida o'qituvchi o'quvchilar bilan muloqotni tashkil etish va boshqarishda rahbarlikni, tashabbuskor bo'la olishni bilishi kerak.

O'quvchilarning axloqiy jihatdan tarbiyalanganligi uning atrofidagi muhitga nisbatan bo'lgan munosabatlarida namoyon bo'ladi. Axloqiy tarbiyalanganlik o'quvchining his - tuyg'ularida ichki kechinmalarida ifodalanadi va xulq atvorida, o'qituvchi bilan muloqot jarayonida yuzaga qalqib chiqadi. O'quvchilar bilan yaqin munosabatda bo'lish va mehribonlikni namoyish etish, o'qituvchining sinf jamoasi bilan munosabatda to'g'ri va odilona muloqotini tashkil etishda asosiy zamin bo'ladi.

5.1-rasm. Pedagogik muloqotni tashkil etishning asosiy bosqichlari

Muloqot turli rollar orqali shaxs faoliyati uchun ijtimoiy maydon yaratadi, shaxsning ijtimoiy xulq-atvorini rejalashtiradi. O'qituvchi o'quv-tarbiya jarayonida o'zining shaxsiy tashabbuskor va rahbarlik rolini namoyish etadi. Dars jarayonida esa o'qituvchi o'quvchilarni tashkilotchi va ijrochi rollarida bo'lishga imkoniyat yaratishi kerak.

Muloqot asosida shaxs o'zligini tanishni o'rganadi. O'qituvchi darsni rejalashtirar ekan, faqat o'rganilayotgan dars mavzusi to'g'risidagi ma'lumotlar bilan o'quvchilarni axborot ko'lamiga jalb etishni o'yamasligi kerak, balki o'qituvchining yordamiga muhtoj bo'lgan o'quvchilarni topishi, ularga yordam berish uchun ssharoit yaratishi, har bir o'quvchining qiziqishini ta'minlovchi ssharoitlarni ko'ra olishi va o'zaro hamkorlikni ta'minlashi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

[1.] Психологический словарь / авт.-сост. В.Н. Копорулина, М.Н. Смирнова, Н.О. Гордеева, Л.М. Балабанова; под общей ред. Ю.Л. Неймера. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. — 640 с.

[2.] Социология: Энциклопедия / Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко. — Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом, — 1312 с.

[3.] Абдукодиров А., Ишмухаммедов Р., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар / – Т.: Фан ва технология, 2010.

[4.] Агавелян О.К., Агавелян Р.О., Рюмина Т.В. Современные исследования в коррекционной психологии и педагогике/ Новосиб. гос. пед. ун-т. - Новосибирск: НГПУ, 2013.- 169 с.

[5.] Азизхўжаева Н.Н. Ўқитувчи тайёрлашнинг педагогик технологияси. – Т.: ТДПУ, 2000. – 52 б.

[6.] Айбазова, М.Ю. Подготовка будущих учителей к работе в условиях инклюзивного образования / М.Ю. Айбазова, К.Ю. Лавринец // Педагогика. — 2014. — № 4. — С. 82-86.